

De la pròpia veu a la veu pròpia

Individu i irrepetibilitat en el llenguatge

Antoni Defez

*M'enfilo dalt de tot de mi mateix
i miro:
i em veig més transparent...*

JOSEP PALAU I FABRE

T othom deu haver tingut, crec, l'experiència de conèixer en algun moment els familiars –el pares, els germans, els fills– d'aquells que són amics o coneguts nostres. O també la de trobar-se un dia algú que físicament o espiritualment ens recorda moltíssim un altre que ja coneixíem d'abans. En situacions com aquestes el que normalment sentim, no sense certa morbositat, és la decepció de veure que aquell que consideràvem tan original i tan irrepetible –el seu físic, els seus gestos, la seva manera de ser, etc.– no ho és tant, i tendim a destacar-ne les filiacions, les semblances, la serialitat dels individus. En una paraula: la seva manca d'originalitat. És més: l'experiència podria anar més enllà d'aquesta mera constatació i

acolorir-se pejorativament amb valoracions de caire personal, com passaria en aquelles desavinences amoroses on es fan comentaris feridors sobre aquest tipus de similituds –vull dir, el que en un moment determinat comptava només com una característica, pot arribar a convertir-se en un defecte insuportable o odiós en contemplar-la com un tret familiar. Però no dramatitzem. Malgrat que això passi, les persones continuem sent irrepetibles, la qual cosa, és clar, no vol dir que siguem totalment irrepetibles o absolutament originals.

A més, és que ens agrada, ens fa goig això de ser irrepetibles i, com acabem de veure, que els altres també ho siguin. I tot això tindria la seva explicació, perquè la nostra forma de vida és, en un dels seus trets fonamentals, una forma de vida d'individu. Per descomptat, aquesta creació històrica i social de l'individu és una qüestió de grau –es pot ser més o menys individu–, i té els seus claroscurs ètics i polítics; fins i tot, podria respondre en algunes de les seves manifestacions a interessos creats. Tanmateix, aquests són problemes que no

Antoni Defez (València, 1958), filòsof, assagista i poeta, és professor de Filosofia a la Universitat de Girona. És autor, entre altres, de *Música i sentit. El cas Wittgenstein* (PUV, 2008) i *Realisme i nació: un assaig de filosofia impura* (Premi Joan Fuster d'Assaig, Tres i Quatre, 2008). Amb l'obra *Assumptes pendents. Set qüestions filosòfiques d'avui* (en curs de publicació a PUV) obtingué el Premi Josep Lluís Blasco l'any 2010.

ens interessaran ara. La nostra, altrament, serà una qüestió molt més neutra i, per tant, molt menys polèmica, a saber, fer cinc cèntims, o sis, de la manera com en el llenguatge es mostra i es va constituint la nostra irrepeticibilitat. Comencem, però, per un problema més abstracte.

Si féssim una ullada a la nostra tradició descobriríem que la manera més usual de justificar i d'explicar la nostra irrepeticibilitat ha estat excessivament exagerada. De la mà del que es coneix com la metafísica de la substància i de la mà també de la teologia, hom hauria invocat conceptes com ànima, jo, ment, etc., és a dir, una concepció de la nostra individualitat irrepeticible basada en el suposat fet metafísic que, des del començament, les persones som ja una mena de coses qualitativament idèntiques –tots tindríem una mateixa essència– i alhora numèricament diferents en funció d'algun *fiat* diví; o simplement pel fet inexplicable de ser diferents, o per estar allotjats en un cos determinat, o per tenir una existència corpòria concreta. A mi, personalment, no m'agraden aquest tipus d'explicacions: crec que estan injustificades, generen problemes que podríem estalviar-nos i, a més, serien innecessàries. I és que els éssers humans som irrepeticibles ja des d'una mera probabilitat estadística, és a dir, som empíricament irrepeticibles, i no calen superjustificacions.

En efecte, tenint en compte simplement l'enorme complexitat del que és l'existència personal, i les variabilitats genètica, ambiental, històrica, social, cultural o familiar que hi intervenen, podem estar ben tranquils: és més que altament improbable que hi hagi ningú idèntic a cadascú de nosaltres. A més, aquesta perspectiva, que clarament prima l'existència i l'existir sobre l'essència i la substància, permet capturar un fenò-

men que considero central en tota aquesta discussió: que no caldria néixer irrepeticibles –encara que, de fet, ja sigui així–, perquè l'important és que al llarg de la vida ens fan i ens fem més i més irrepeticibles. Per cert, això seria el revers d'una altra idea que hi està en íntima relació: que no naixem idèntics, sinó que ens fan i ens fem més o menys idèntics al llarg del temps, sense que hi hagi cap moment en què tingui sentit dir emfàticament «*Ara ja sóc jo!*».

Doncs bé, tornem a la nostra qüestió de com en el llenguatge es mostra i es va constituint la nostra irrepeticibilitat. En aquest sentit, crec que un dels elements més cridaners de la nostra individualitat lingüística és el fenomen de la pròpia veu. I és curiós, perquè tractant-se d'un fenomen tan familiar, no obstant –o tal vegada justament per això– normalment no el tenim present quan hi reflexionem. I és que, malgrat ser encertada, en un sentit rellevant, la metàfora que el llenguatge parla en nosaltres o a través nostre –nosaltres no ens inventem el llenguatge *in toto* ni *ex novo*–, tanmateix l'activitat lingüística des de l'inici ja estaria altament individualitzada en cadascú de nosaltres. Pensem en les característiques sonores i fonètiques que té la veu de cadascú: l'entonació, l'accent, el timbre, les pauses, l'expressió pròpia, la musicalitat, els defectes de dicció, els tics, etc. Aquests trets depenen de la nostra corporeïtat –dels aparells fonadors, de la respiració, etc.– i ens individualitzen al llarg del temps o, si més no, durant molt temps. I això és tan cert que, com mostra la comunicació telefònica, la gent és capaç de reconèixer-se, fins i tot quan fa molt que no hi parla, simplement a partir de la veu.

Una cosa diferent és aquell lloc comú que a cadascú li resulti estranya o difícil-

ment recognoscible la seva pròpia veu, per exemple, quan l'escolta gravada. Al meu parer, aquest fenomen tan curiós depèn del fet que la persona, quan parla, no escolta la seva pròpia veu simplement a través de l'oïda com quelcom de distint i distant —quelcom separat de l'organisme que som—, que és el que fem quan l'escoltem gravada, sinó que l'escoltem, diguem-ne, des de dintre, formant part del nostre organisme. Vull dir que no escoltem la pròpia veu com escoltem la veu dels altres, o com els altres escolten la nostra, de manera que la nostra veu no ens sona com els sona als altres, o com la sentim gravada. Ara bé, no ens apartem del nostre tema.

El fenomen de la pròpia veu no seria l'única manera com el llenguatge s'escau en cadascú de nosaltres d'una manera individualitzada i irrepètible: també la podem detectar en el que podríem anomenar el propi estil, és a dir, les preferències lèxiques, sintàctiques, retòriques, discursives, etc. I aquí òbviament entrarien en joc tant els processos de socialització i educació a què tothom estaria sotmès com el propi treball personal. M'explico: els humans som éssers ubicats amants dels rituals i de les repeticions, sens dubte, però també som éssers expressius, creatius i simbòlics, de manera que la socialització i l'educació no determinen sense esclètxes ni sorpreses el llenguatge que arribem a implementar. Cadascú, més o menys conscientment i més o menys voluntàriament, acaba sent responsable del llenguatge que parla, del seu idiolecte per ser més exactes. I això no vol dir, és clar, que cadascú sigui absolutament responsable del seu idiolecte: en realitat cadascú fa el que pot, però —i aquesta és la qüestió— ningú no pot deixar de construir en alguna mesura el seu idiolecte. És més:

no sempre fem el que podem, i uns fan més que altres.

Abans dèiem que els humans no inventem el llenguatge *in toto* ni *ex novo*, i ara podríem afegir que, no obstant això, el creem i el recreem constantment cada cop que parlem. Per entendre què vull dir serà convenient tenir present que les llengües no són entitats: ni entitats naturals ni entitats mentals. No existeixen per compte propi, com ho fan els tigres. I no perquè siguin els dialectes allò que existeix; tampoc. L'única cosa que existeix espaciotemporalment són els idiolectes, açò és, llenguatge individual, preferències lingüístiques individuals i activitats lingüístiques compartides que entre si mantenen semblances de família. Per contra, els dialectes i les llengües són ja abstraccions, constructes socials i polítics. Heus aquí per què, tal com hi ha tecnologies i interessos per crear llengües a partir de semblances de família, hi ha també tecnologies i interessos per desfer o frenar aquestes semblances.

Doncs bé, vistes així les coses, podem ja començar a entendre que allò que ens individualitza i ens fa irrepètibles no serien únicament les nostres opinions concretes o les nostres argumentacions, com sovint tendim a pensar, sinó que molt més originàriament i primordialment són la pròpia veu i el propi estil, tal com aquí els hem definit. Sí, també l'estil —el propi estil— ens individualitza, com pot apreciar-se en la manera com solem qualificar la manera de parlar dels altres: «que bé que parla», «usa paraules que ningú utilitza», «ets un pedant», «parles com una peixatera», «ets un discutidor», «sempre vols tenir raó», «parla esquitxant», «no sap parlar sense faltar», «quan parla no se l'entén», etc. Tanmateix, no acabaria aquí la cosa: la pròpia veu i el

propi estil en bona mesura formen part de la manera com la nostra existència obre el món a cadascú de nosaltres i acaba creant un món per a cadascú –la nostra perspectiva–, un món, és clar, que compartim amb els altres. I dic en bona mesura perquè això només seria l'inici: la pròpia veu i el propi estil encara hauran de constituir-se, com se sol dir en l'àmbit de la poesia, en la veu pròpia.

Però anem a pams. Hi ha un tret estructural del llenguatge que afavorirà tot aquest procés: és el que se'ns presenta com una força centrípeta actuant en el nostre llenguatge o, si més no, dels nostres llenguatges indoeuropeus. Em refereixo al paper central i radical que hi té el sistema pronominal i, sobretot, la primera persona: jo, nosaltres –de fet, tu, vosaltres, ells no serien sinó uns altres jos i uns altres nosaltres–. No noteu que, quan parlem, parlem com si fóssim el centre de tot –el melic de l'univers, el protagonista de la història, etc.? Jo penso, jo acuso, jo afirmo, nosaltres volem, nosaltres creiem... Sense dubte, el llenguatge d'aquesta manera potencia la mitologia de l'individualisme, el subjectivisme, el localisme, el nacionalisme, el xovinisme. Com si cadascú de nosaltres i tots nosaltres –la nostra família, la nostra colla, el nostre equip de futbol, el nostre país, etc.– fossin el centre de la realitat. Com si tot girés al voltant nostre, i estigués i s'hagués produït per tal que nosaltres i, sobretot, cadascú de nosaltres estigués aquí i ara, i digués la seva.

Es tracta d'una mitologia que podrem refinar, depurar, resituar, civilitzar –el que vulgeu–, però que no podem evitar: la nostra forma de vida, si més no per ara, en depèn. I la millor demostració de la seva inevitabilitat és que no podem abandonar el llenguatge psicològic que aquest centri-

petisme genera i en el qual s'expressa. Si no ho veieu clar, proveu de parlar de vosaltres mateixos o de les vostres famílies, o de les nacions, sense utilitzar el llenguatge psicològic: comprovareu que esteu parlant d'una altra cosa diferent –parlareu de física, de biologia, de sociologia, d'economia, de demografia... Breument: parlem de nosaltres com si fóssim persones –individus– irrepetibles, i parlem dels nostres grups, de les nacions, de les famílies i de moltes altres coses tal com parlem de nosaltres mateixos. No ens atribuïm i els atribuïm, per exemple, sentiments, emocions, desigs, voluntats, obligacions, creences, aspiracions tal com ho fem de les persones?

Ara bé, aquests centres de tot que ens pensem ser ja vénen, des de bon començament, tenyits temperamentalment: tenen una coloració emotiva que es tradueix en l'actitud vital de cadascú. I es tracta d'una coloració emotiva i una actitud vital –d'això també en diem caràcter– a dintre de les quals vivim, i a través de les quals se'ns obre el món i ens relacionem amb els altres. Heus aquí, doncs, un altre element que col·labora a individualitzar-nos i fer-nos irrepetibles, i que té la seva plasmació en el llenguatge que utilitzem i creem. Perquè l'adjectivació i els girs que preferim, les comparances que fem, les metàfores que usem, les argumentacions que construïm, les eixides que tenim, allò que anomenem l'humor, les nostres manies, les obsessions, etc., en depenen, i força. Constitueixen i expressen, com acabem de dir, el caràcter –el to vital– de cadascú.

Recapitem: la pròpia veu, l'estil, el centripetisme del llenguatge, el temperament i l'actitud vital, tot això són factors constitutius del que acabarà sent la veu pròpia, la nostra individualitat irrepetible.

I tot aquest procés, com ja ho hem insinuat respecte de l'estil, estaria sotmès a la dialèctica del que ens és donat i allò que nosaltres fem amb nosaltres mateixos: els orígens –les capes geològiques més bàsiques de cadascú– se'ns donen sense que puguem triar-los; la resta és una elaboració i una reelaboració constant –conscient i inconscient– que no té final, i de la qual seria absurd buscar un estadi definitiu. Ho dèiem abans: que no tenia sentit afirmar emfàticament «*Ara ja sóc jo!*». I és que la nostra individualitat irrepètible –si voleu, la nostra identitat personal– no sols seria anecdòtica, sinó també necessàriament inconclusa: sempre estarem inacabats.

I així, no ha de resultar-nos estrany que conceptes com originalitat i autenticitat, malgrat que siguin de definició borrosa i imprecisa, no obstant siguin conceptes que tendim a considerar importants amb relació a la nostra existència o a la dels altres. Volem ser nosaltres mateixos: volem ser autèntics i originals, volem tenir una veu pròpia. És més: volem agradar-nos, que la nostra veu pròpia ens agradi i agradi, si més no, a algú altre. Ens toca a tots, i en una dosi justa això és força positiu. Us heu fixat què passa quan pensem que estem contant malament un acudit o una història? No ens agradem a nosaltres mateixos, no ens agrada la nostra manera de contar –els gestos, la mirada, l'entonació, les frases. Per descomptat, no ens agrada haver-ho fet malament, però és que abans quan ho fèiem ja no ens agradàvem. I això òbviament no passa únicament respecte dels acudits i les històries, sinó que és un fenomen que impregna tota la nostra existència: cal que t'agrades a tu mateix fent el que fas per tal que et surti bé o més bé allò que estàs fent.

Repetim-ho: volem ser autèntics i originals, volem tenir una veu pròpia, una veu pròpia que ens agradi. No hi ha dubte. Una altra cosa, però, és que tot això no pugui acabar en un fracàs –el fracàs de la irrepèibilitat–, perquè, al capdavall, fem el que fem, el nostre destí és convertir-nos en ningú. I no ho dic perquè la mort estroncarà tota iniciativa nostra, sinó perquè, malgrat els esforços que hi posem, la nostra estimada irrepèibilitat sempre és, i crec que és bo que sigui així, força irrellevant: irrellevant per a les altres individualitats irrepètibles, i irrellevant també còsmicament.

Irrellevant, però inevitable, perquè ser irrepètibles –assolir una veu pròpia– és part constitutiva de la forma de vida dels humans. Només a través de la nostra veu pròpia som capaços de crear significacions, fer que el món ressoni de sentits. O si voleu, tenir un món. I no és aquest l'objectiu de les nostres vides i, en definitiva, també el propòsit de l'art? De fet, per què ens haurien d'interessar les obres d'art si no fos perquè ens ajuden a viure? És més: no ens ajuden a viure precisament perquè entre art i vida personal hi ha secretes, i no tan secretes, afinitats i interrelacions? Quan això no passa –per exemple, quan no entenem o no sabem què fer amb un determinat poema, un quadre o una peça musical–, aleshores l'art fracassa, que és la pitjor cosa que li pot passar a l'art, perquè l'art viu de la significació.

Tornem, però, a la constitució del que hem anomenat la veu pròpia, i fixem-nos ara en el seu caràcter incontrolable, perquè no siguem tan ingenus de pensar que som qui som perquè així ho hem decidit des del principi fins al final i en tots els seus aspectes. Som responsables de qui som –és cert–, però això no vol dir que d'una manera

transparent i sempre conscient siguem el resultat de les nostres decisions. I no estarem davant de cap estranya paradoxa: ser responsable també d'allò que tu no has triat ni decidit és el que fa que la nostra vida, com bé sabien ja els grecs, sigui tràgica. O un risc, per dir-ho d'una manera romàntica. I és que la nostra veu pròpia té multitud de zones fosques que no podem penetrar ni controlar i que, tanmateix, formen part de la matèria de la qual aquella s'alimenta: per exemple, com podríem parlar dels nostres orígens si no ho fem míticament? I també, és clar, zones fosques que de tant en tant arriben a la nostra consciència, i que oblidem a propòsit i ràpids –com si res no hagués passat– per tal de no sentir-nos responsables. L'oblit és la millor medecina per a l'angoixa de la responsabilitat. Però avancem una mica més.

Entre els poetes –vull dir, quan ens dediquem a la poesia– tenir una veu pròpia és, sens dubte, un dels ideals més preuats: escriure com no escriu ningú, que hom pugui saber qui ha fet el poema només tenint present el poema. No és poca cosa. Que passi quelcom semblant –aquest seria l'ideal– allò que s'escau amb els cantautors: que hi hagi un vincle tan estret entre la veu, la manera de cantar i la cançó que faci impossible que cap altre cantautor pugui cantar les teves cançons sense trencar la màgia que tu has estat capaç de crear. En suma: que ningú canti com tu les teves pròpies cançons. En efecte, tots els artistes, poetes inclosos, volen ser irrepitibles també pel que fa a la seva creació. Com s'aconsegueix això és el problema. Podem percebre quan s'escau –les poques vegades que s'escau–, però no què hem de fer per tal que s'escaigui.

I no cal dir-ho, no seré jo qui intenti cap assaig en aquest sentit. Amb tot, n'hi

hauria, crec, uns mínims. D'entrada, no fer res –no escriure, no pintar, no cantar– si no en tenim la urgència, ja que no hi tenim cap obligació, i si decidim llançar-nos-hi que sigui perquè la passió i l'obsessió ens dominen. Bé, ja sé que el primer vers potser serà un regal dels déus i que la resta del poema és treball nostre –l'artista, no ho oblidem, és un proletari més–, però aleshores haurem de procurar que aquest treball respongui únicament a la necessitat d'expressar-nos, a la necessitat de crear o trobar sentits, significacions. Voler ser artistes –vull dir, proposar-s'ho– és potser una de les grans estupideses que podríem cometre.

O no, perquè, lluny d'aquestes idees de regust tan romàntic, també podríem ser artistes com qui té un ofici, per exemple, com aquell que escriu cada setmana el conte del diumenge, o aquell altre que pinta paisatges perquè la gent decori el menjador de casa seva. I fins i tot, es podria ser artista per pura egolatria –veure els teus llibres als aparadors de les llibreries o que parlin de tu als suplementos culturals dels periòdics– o per raons purament econòmiques i pagar-te el cotxe, posem el cas, amb dos o tres premis literaris. En aquests casos, però –i, de fet, jo diria que en tot creador n'hi ha una mica de tot, malgrat que puguin variar-ne les proporcions–, caldrà respectar el que podríem anomenar l'exigència del sentit.

És a dir: ser conscients que allò que construïm pot arribar a tenir vida pròpia, ja que és possible que algun dia algú llegeixi el nostre poema i sàpiga què fer amb ell, o que es perdi en el nostre quadre, que s'abandoni a la nostra música. Quan això passi, si és que tenim tanta sort, el que pugui quedar de la nostra veu en aquell artefacte –l'obra– interactuarà amb una altra veu pròpia, perquè, per sort, no som

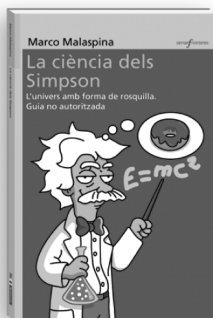
tan irrepitibles. En definitiva, que hem de vetllar per tal que allò que fem conciti sentits, que ajudi... Quina sensació tan trista és llegir un dels teus poemes i comprovar que no s'acaba d'entendre, o que no diu el que havia de dir perquè en comptes de controlar el llenguatge van ser les paraules les que et varen dominar a tu. O perquè inconscientment tu mateix posares pals a les rodes amb algun adjectiu de més o una coma mal situada. O perquè no vares refredar suficientment les emocions. En poesia, si més no, els errors es paguen car: hi resten. I és el primer que salta a la vista.

Bé, com dèiem, es tracta només d'uns mínims, uns mínims que, si fa o no fa, també serien recomanables en aquella tasca que té cadascú d'esdevenir irrepitible fent que el món i la seva vida ressonin de sentits. I tant en un cas com en l'altre el secret es troba segurament a adonar-se que l'important no és tant voler fer-ho bé d'una manera obsessiva –vull dir, garantir l'èxit–, com procurar no fer-ho malament. I és que, al capdavant, cadascú acabarà fent el que podrà, el que té al seu abast. L'aprenentatge, les experiències, les transaccions entre tot el que ens passa i fem, etc. són, sens dubte, enriquidores i ens poden fer millorar, però em fa la impressió que cadascú –la pròpia veu, l'estil, el temperament, l'actitud vital, les aptituds– acaba sent el límit de si mateix. I caldrà ser-ne conscients: saber què depèn de nosaltres. Com dèiem, això són només uns mínims, i si bé és cert que tindrien el defecte de no ser molt, almenys tenen la virtut de no ser massa. □

sense *f* fronteres

Com funciona la tecnologia que ens ajuda des de l'exterior.

L'univers en forma de rosquilla. Guia no autoritzada.

Nanotecnologia al servei de la humanitat.

www.bromera.com
edicions

bromera

PUV PUBLICACIONS
UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA